

Anotacija

XX a. tėvystei patiriant moralinį nuosmukį, kaip didžiausia kaltininkė įvardijama XIX a. viduryje Vakarų šalyse prasidėjusi urbanizacija ir pramoninė revoliucija, tėvą amatininką pavertusi darbininku bei Antrojo pasaulinio karo pabaigą žymėję diktatūrų žlugimai. Prie patriarchalinės šeimos irimo prisidėjo ir feminizmo judėjimas bei seksualinio išsilaisvinimo judėjimas. XX a. pabaigoje atsiranda „naujojo tėvo“ modelis, JAV formuojasi tėvų teisių judėjimas. Aštriausiai į patriarchalinės šeimos žlugimą sureagavo religinės tėvų organizacijos (JAV ir Europoje), skelbiančios siekį atstatyti tėvo autoritetą per šeimos instituto stiprinimą. Kartu kūrėsi organizacijos, kovojančios už tėvų teises auginti vaikus po skyrybų. Nors Lietuvoje, kaip ir Vakarų Europoje bei JAV, pastebimos panašios šeimų irimo tendencijos, tėvai Lietuvoje neišitraukia į organizacijas, kad paveiktų viešąją politiką savo naudai. Kol kas matyti tik religinių organizacijų (Katalikų bažnyčios) reakcinga tradicinės šeimos instituto stiprinimo kampanija. Tačiau sekant Vakarų šalių patirtimi, tikėtina, kad naujų šeimos formų kūrimasis yra neišvengiamas procesas. Straipsnio tikslas – išnagrinėti šiuolaikinės tėvo tapatybės pasireiškimo būdus aptariant tėvo tapatybės istorinius pokyčius ir tėvų judėjimą JAV ir Vakarų Europoje bei pristatant situaciją Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: tėvystė, tėvo tapatybė, tėvų judėjimas.

Įvadas

Tėvystę iš sociologinės perspektyvos galima nagrinėti makro-, mezo- ir mikrolygmeniu. Makrolygmeniu sociologai nagrinėja šalies ekonomiką, lyčių atžvilgiu segreguotą darbo rinką bei viešąją politiką, susijusią su šeimos gyvenimu. Tėvų ir šeimų organizacijos, draugijos ar paramos grupės yra mezolygmens tyrinėjimų objektas. Mikrolygmeniu nagrinėjami konkrečių tėvų išsipareigojimai ir veikla (Marsiglio, Cohan 2000: 77). Šiame straipsnyje tėvystė nagrinėjama mezolygmeniu. Apžvelgus tėvystės problematikos atsiradimą, XX a. pasireiškusių tėvo autoriteto nuosmukį, analizuojama „naujojo tėvo“ samprata ir šiuolaikiniai tėvų judėjimai – tėvų organizacijos, kurios įvairiais būdais siekia arba atkurti buvusį tėvo autoritetą, arba siūlo naujus tėvo problemos sprendimo būdus. Kadangi Lietuvoje negalima aptikti tėvų judėjimo, jo užuomazgas tenka išžvelgti šeimų organizacijose. Pristatomos šiuo metu veikiančios šeimų organizacijos, pretenduojančios į tėvų atstovavimą visuomenėje bei aptartas „naujojo tėvo“ tapatybės pasireiškimas Lietuvos visuomenėje.

Straipsnio tikslas – išnagrinėti šiuolaikinės tėvo tapatybės pasireiškimo būdus aptariant tėvo tapatybės pokyčius ir tėvų judėjimą JAV ir Vakarų Europoje bei pristatant situaciją Lietuvoje.

Tėvo autoriteto nuosmukis

Vakarų šalyse tėvystė patyrė lėtą nuosmukį (Zoja 2008: 219). XVIII a. visa šeima dirbo ūkyje, tėvas buvo šalia. XIX a. viduryje pradėdant kurtis industrinėms visuomenėms JAV ir Vakarų Europoje, miestų vyrai pradėdą dirbti ilgas darbo valandas, tėvų–vaikų ryšiai silpnėja (Badinter 2003: 120). Lietuvoje šis laikotarpis tęsėsi iki tarpukario. Dėl vėlyvos urbanizacijos dauguma lietuvių XX a. pirmoje pusėje buvo kaimo gyventojai, išlaikę tradicinio mentaliteto bruožus (Norkus 2009: 611). Tuo tarpu industrinės visuomenės laikais, tėvui tapus darbininku ir šeimos maitintoju, o motinai – namų šeimininke, tėvo vaidmuo šeimoje taip sumenko, kad buvo sugriauta patriarchalinė jo valdžia (Badinter 2003: 121).

Tėvystės nuosmukis dar įvardijamas kaip patriarchalinės šeimos krizė. M. Castells ją apibūdina kaip šeimos modelio, kuris remiasi suaugusio vyro – šeimos galvos – dominavimu visai šeimai, silpnėjimą. Patriarchalizmas – visų šiuolaikinių visuomenių pamatinė struktūra. Jai būdinga instituciškai įtvirtinta vyrų valdžia moterims ir vaikams šeimoje. Patriarchalinei šeimai iššūkiu tapo XX a. pabaigoje moterų darbo ir sąmoningumo transformacija. Tai lėmė informacinės ir globalios ekonomikos formavimasis XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje, techno-

loginiai pokyčiai žmonių reprodukcijos srityje bei feministinis judėjimas. Gejų ir lesbiečių judėjimas, diskreditavęs heteroseksualumo normą, taip pat prisidėjo prie patriarchalizo silpnėjimo (Castells 2006: 196).

Pasak L. Zojos (2008), valstietiškoje kultūroje tėvų darbas nuolat buvo matomas vaikams. Kaimo vietovėse tekdavo daug ir sunkiai dirbti, todėl vaikai laisvalaikį su bendraamžiais praleisdavo mažai. Dėl paplitusio neraštingumo tėvų ir senelių pasakojimai perduodavo šeimos ir pasaulio atmintį. Amato mokymasis ir perėmimas iš tėvo išlaikė jo autoritetą ir perduodavo profesinius gebėjimus (Zoja 2008: 198–199). Pramoninė revoliucija suardė buvusį pastovumą ir vientisumą bei socialinius santykius. Kai tėvai ėmė dirbti fabrikuose, jie tapo „nematomais“ vaikams. Dirbdami cechuose ir atlikdami monotonišką darbą, nekurdami produktų, o tik aptarnaudami mašinas jie prarado pasididžiavimą savo profesija, neteko turėtų žinių ir kartu prarado įtaką vaikams, nes jų darbas buvo nematomas jiems. Tėvai nebeturėjo nieko bendro su vaikų gyvenimais. Jie uždirbdavo pragyvenimui, bet nebebūdavo pavyzdžiu vaikams (Zoja 2008: 201–202).

L. Zojos teigimu, buvimas tėvu šiais laikais tampa prabanga. Tėvo teiktą materialinį aprūpinimą perėmusios motinos arba institucijos. Jo fizinis nedalyvavimas vaikų priežiūroje nulemtas didelio skyrų, nesantuokoje augančių vaikų skaičiaus tiek Europoje, tiek JAV (Zoja 2008: 149). Šiandien tėvas, būdamas tarnautoju, verslininku, dažnai išvyksta į komandiruotes, dirba ilgas darbo valandas, taigi fiziškai retai būna namuose. Bendravimas su vaikais, siekiant perduoti profesinius įgūdžius, tampa komplikuotu dėl pernelyg greitai vykstančių permainų technikos pasaulyje. Profesijos kinta taip greitai, kad tėvui tapo sudėtinga integruoti vaikus į savo socialinę grupę. Tėvams taip pat pasidarė sudėtinga diegti vertybes, kai globalizacijos sąlygomis dažnai kraustantis, jos taip pat nuolat kinta, tampa reliatyvios. Socialinė ir technologijų pažanga vis dažniau sunaikina ryšį tarp kartų. Vaikai tampa labiau išsimokslinę ir pradeda gėdytis savo mažiau raštingų tėvų (Zoja 2008: 257, 286).

Šiais laikais, pasak S. M. Whitehead (2002), galima pastebėti tam tikras tendencijas nagrinėjant vyrų-tėvų dalyvavimą vaikų gyvenime. Daugėjant skyrybų, vienišų motinų, auginančių vaikus, taip pat tėvų, nesirūpinančių vaikų auginimu po skyrybų bei mažėjant tradicinio modelio šeimų, rodo bendrą vyrų atsitraukimą nuo tėvystės ir šeimos gyvenimo (Whitehead 2002: 152). Įvairūs tėvystės tyrimai rodo, kad atsiradus galimybėms derinti darbą ir išsipareigojimus šeimai, įteisinus tėvystės atostogas

daugelyje Europos šalių, vyrai išgyvena tėvystę naujais, daug sveikesniais būdais nei jų tėvai ar seneliai (Whitehead 2002: 153). Lietuvoje vienareikšmiškai daugėja tėčių, pasinaudojančių 1 mėnesio tėvystės atostogomis: įteisinus tėvystės atostogas 2006 m. viduryje, tėvų, išeinančių atostogų, skaičius išaugo nuo 3 tūkst. 2006 m. iki 13 tūkst. 2009 m. (Sodra, 2005–2009). Po truputį daugėja vyrų-tėvų, išeinančių vaiko priežiūros, auginimo atostogų – 2009 m. I ketvirtį jų buvo 6,08 proc. (Cibienė, Kutinskaitė 2009).

Šiuolaikinės tėvystės formos yra tokios įvairios (tradiciniai susituokę tėvai, išsiskyrę tėvai, tėvai paaukliai, vieniši tėvai, namuose auginantys vaikus tėvai, tėvai gėjai ir pan.), kad sunku pateikti vieningą tėvo paveikslą (Renshaw 2005: 7). Tyrimai atskleidžia, kad nėra vienintelio lengvai sekamo tėvystės pavyzdžio, kurį galėtų perimti daugelis vyrų. S. M. Whiteheadas taip pat pastebi, kad nepaisant dramatiškų XX a. tėvo idealo pokyčių, daugelyje Europos kultūrų išlieka stiprūs lyčių vaidmenų stereotipai. Akivaizdžiai pastebimi kai kurių vyrų nuostatų šeimos atžvilgiu radikalūs pokyčiai, ypač tų, kurie augina vaikus namuose, tačiau daugelis vyrų nepriitaria šioms praktikoms (Whitehead 2002: 154).

Gilliso (2000) teigimu, nuo 1970 m. kalbama apie tėvo kaip materialaus aprūpintojo krizę, kiti autoriai tai įvardija kaip besikeičiančią tėvystę. Darbo rinkos pokyčiai turėjo įtakos tėvystės pokyčiams, ypač kai kurioms tėvų grupėms. Paslaugų sektoriaus augimas ir nekvalifikuoto darbo mažėjimas apribojo darbo galimybes kai kuriems darbininkų klasės vyrams ir sumenkino jų galimybes būti šeimos maitintojais. Nepaisant šių tendencijų, pvz., Didžiosios Britanijos viešoji politika atkakliai laikosi krypties, kad tėvai turi aprūpinti vaikus finansiškai, ypač šeimos skyrybų atveju (Branen, Nilsen 2006: 335).

Lietuvoje taip pat skatinama vyrų tėvų materialinė atsakomybė už vaikų auginimą po skyrybų. Nors Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse (2000, 3.72 str.) nustatyta, kad abu tėvai turi teisę į vaiko auginimą, vyrui auginti vaikai patikimi itin retai (Demografijos metraštis 2008: 61). Dažniausia tik tuo atveju, jei motina yra nepajėgi jais pasirūpinti, taip įtvirtinama motinos pirmumo ir atsakomybės už vaikus teisė.

Tėvo tapatybės teorijos

Nagrinėjant tėvo tapatybę, istorijoje dominavo kelios teorinės perspektyvos – tai socializacijos teorijos, mikrostruktūrinės teorijos, psichoanalitinis aiškinimas ir socialinio mokymosi teorija. Kraštutinė socializacijos teorija pateikiama struktūrinių funkcionalistų Parsons ir Bale (1955), kurie tapimą

tėvu aiškina kaip tėvo vaidmens apibūdinimų ir reikalavimų internalizavimą. Šie apibūdinimai, pasak autorių, glūdi kultūriniuose stereotipuose ir vertybėse (Daly 1995: 23). Kaip kultūrinis paveldas – taip dažniausiai aiškinamas tėvo – šeimos maitintojo vaidmuo.

Risman ir Schwartz (1989), mikrostruktūrinės teorijos atstovai, neigia ankstyvos socializacijos galią. Jų teigimu, tiek vyrai, tiek moterys nuolat perkuria savo vaidmenis skirtingais gyvenimo etapais. Remiantis šia teorija, vieniši tėvai vyrai gali tapti lygiai tokiais pat kompetentingais prižiūrėdami vaiką, kaip ir motinos, kai situacija to reikalauja, nors ir pirminė jų socializacija būna labai skurdi. Pasak šios teorijos, tėvystė kinta atsižvelgiant į kintantį kontekstą ir tėvų patirtis (Daly 1995: 24).

Aiškinant tėvystės tapatybę iš psichoanalitinės perspektyvos, remiamasi Chodorow (1984: 104–108) feministiniais tektais. Jos teigimu, neadekvatus tėvo vaidmens modelis atspindi suformuotą vyro tapatybės galią. Pasak šios teorijos, lyties tapatybė, kuri vėliau lemia tėvystės tapatybės susiformavimą, susikuria anksti, atkartojant gautą patirtį. Pasak Chodorow, moters motinystė formuojama motinos, o vyrų tėvystės gebėjimai menkėja, kai jie yra auginami tik motinos, be tėvo. Oshersonas (1986, cit. iš Daly 1995: 24)), psichoanalitinės teorijos atstovas, teigia, kad vyrai negali tapti tėvais, jei vaikystėje neturėjo galimybės susitapatinti su savo tėvu. Taip esą susiformuoja konfliktinis vyriškumas. Daly'o teigimu, Chodorow teoriją galima užginčyti, nes ji rėmėsi tradiciniu nukleariniu šeimos modeliu, neatsižvelgdama į istorinius šeimos struktūros pokyčius, tokius kaip motinų padidėjęs dalyvavimas darbo rinkoje ar vyrai, vieni auginantys vaikus (Daly 1995: 24–25).

Psichoanalitiko L. Zojos (2008) teigimu, vyro perėjimas nuo apvaisinimo iki tėvystės būdavo paremtas ritualais, pvz., ritualu Romoje „pater familias“, kai tėvas iškeldavo viešumoje sūnų. Vakarų kultūroje sutinkamas ritualas, kai tėvas, pradėdavo maldą prie stalo, lauždavo duoną ir suteikdavo vaikams palaiminimą. Šiems ritualams išnykus vyrui tapo gerokai sunkiau tapti tėvu (Zoja 2008: 265). Iniciacijos ritualais daugelis genčių žymėdavo paauglio perėjimą į suaugusiųjų pasaulį. Inicijacija buvo sąmoningas ritualas, per kurį, vadovaujant tėvų sluoksniui priklausantiems vyrams, buvo atliekamos sudėtingos užduotys, kur neretai buvo išbandoma paauglių drąsa. Tačiau šiandien vyrų judėjimai, siekiantys sugrąžinti iniciaciją kaip tėvų funkciją, dažnai patiria nesėkmę, nes apeigos, kad būtų veiksmingos, turi būti pagrįstos tradicija – praktikuojamos visos visuomenės ir turėtų atsispindėti kultūroje (Zoja 2008: 292).

Socialinio mokymosi teorija kreipia dėmesį į tai, kaip individai formuoja lyčiai atitinkamą vaidmenį, stebėdami ir imituodami modelius. Nors nėra daug tyrimų, nagrinėjančių, kaip vyrai išmoksta būti tėvais, tačiau yra nemažai tyrimų, nagrinėjančių berniukų ir mergaičių elgesį. Daugelis stebėjimų tvirtina, kad nėra pastebėta reikšmingos tendencijos, kad vaikai būtų linkę labiau kopijuoti savo lyties atstovų elgesį. Tai perša išvadą, kad vyrai mokosi tėvystės ne vien tik kopijuodami vyriškus elgesio modelius. Be to, išskiriami trys situacijos modeliavimo, sąlygojančio lyties vaidmenį, modeliai:

- Simboliniai vaizdiniai, įtraukiant žiniasklaidos kuriamus modelius.
- Konkretūs asmenys, įtraukiant tėvus ir bendraamžius.
- Socialinių situacijų elgesio pavyzdžiai (Daly 1995: 25).

Pasak Losh-Hesselbeart (1987, cit. iš Daly 1995: 25), daugiau dėmesio tyrimuose sulaukia pirmieji du modeliai nei trečiasis.

Remiantis tapatybės teorija, kilusia iš simboliinio interakcionizmo, teigiama, kad asmenį apibrėžia tapatybės, išsidėsčiusios hierarchiškai. Pasak Stryker (1987), tapatybė apibrėžiama kaip internalizuoti lūkesčiai tam tikram vaidmeniui, asmuo turi tiek tapatybių, kiek vaidmenų jis atlieka palaikydamas socialinius santykius su aplinkiniais (Marsiglio, 1995: 85). McCallo ir Simonso (1978, cit. iš Rane, McBride 2000: 349) tapatybės teorija dėmesį sutelkia į statuso sąvokos ir jo turinio reikšmę. Statuso reikšmė yra lygi asmens subjektyviam svarbumui, kaip asmuo įsivaizduoja, koks jis turėtų būti. Todėl tėvo vaidmenį išreiškiantis elgesys yra nulemiamas tėvo statuso, ir kokią vietą šis statusas užima kitų statusų hierarchijoje (pvz., tarp darbuotojo, draugo, sūnaus ir kt. statusų). LaRosa ir Reitzes (1993, cit. iš Rane, McBride 2000: 348), apibrėždami skirtumus tarp tapatybės teorijos ir vaidmenų teorijos, teigia, kad yra tiesioginis ryšys tarp tapatybės vietos, kitų tapatybių hierarchijos atžvilgiu ir asmens elgesio pasireiškimo. Tai reiškia, kad esant laisvam pasirinkimui, asmens elgesį lemia ta tapatybė, kuri asmens struktūros hierarchijoje yra aukščiausiai. Kuo tėvo statusas hierarchijoje yra aukščiau, tuo labiau tikėtina, kad jis iššauks tėvo vaidmenį atspindintį elgesį. Kitaip tariant, kuo vyrui svarbesnis savęs suvokimas kaip tėvo, lyginant su savęs kaip darbuotojo ar sutuoktinio / partnerio suvokimu, tuo labiau jis elgis kaip tėvas. Tėvo išitraukimas į vaikų priežiūrą aiškinamas tuo, kad vyras tėvo vaidmens atlikimą laiko reikšmingu ir svarbiu.

Daugelis empirinių tyrimų atskleidė, kad šeimos maitintojo vaidmuo vyrams dažnai yra dalis

jų tapatybės suvokimo. Tai ypač pabrėžia tyrimai apie vyrus, kurie neteko darbo. Kalbant apie namų ūkius, kuriuose nėra vyro šeimos maitintojo, kyla klausimų: kas turi pakeisti jo vietą? Ar vienišos motinos turi būti traktuojamos kaip motinos, besirūpinančios šeima, ar kaip motinos – šeimos maitintojos? Skirtingi atsakymai gaunami priklausomai nuo moralinių svarstymų bei skirtingų valstybės socialinių sistemų (Waren 2007: 322).

„Naujojo tėvo“ vaidmuo

Vyro ideologijos silpnėjimas sukėlė diskusijas apie hegemoninio vyriškumo pabaigą ir „naujojo“ vyro ir „naujojo“ tėvystės modelio atsiradimą (Waren 2007: 322). Naujoji tėvystė apibūdinama kaip nauja norma, reglamentuojanti vyro elgseną šeimoje ir profesinio užimtumo sferoje (Kraniauskas 2008: 113).

Naujoji tėvystė kildinama iš anglo-amerikietiško pamatinio tikėjimo, atspindinčio mokslinės ir medicinos literatūroje, kad motina turi prigimtinį instinktą rūpintis jaunikliais. Remiant šiuo įsitikinimu ji iš prigimties geriau moka rūpintis vaikais, todėl patiria didesnę malonumą nei vyrai. Tikėjimas motinos, o ne tėvų bendru instinktu, formuoja visai kitokius lūkesčius vyrų atžvilgiu. Nejaudiant motinystės instinkto, formuojamas kaltės jausmas moteriai, taip pat tikima, kad bet kokie santykių tarp vaiko ir motinos trūkumai vėliau komplikuojasi vaikui suaugus. Tai aiškinasi psichoanalitikai. Tačiau nėra tinkamo paaiškinimo apie tėvų polinkį rūpintis vaikais (Shields 2002: 135). Naujasis tėvo vaidmuo nereikalauja perimti motinos emocinio stiliaus. Iš tėvo vaidmens, kaip ir bet kurios kitos vyriškos veiklos, tikimasi, kad jis bus atliekamas savitu, vyrišku būdu (Shields 2002: 132).

Pasak S. M. Whiteheado (2002), „naujais tėvais“ negimstama, jais tampama, paskatinus socialinių, ekonominių ir politinių sąlygų sudarymą. Vertinant įvairias įtampas, kylančias vyriškumo tapatybei, rūpinimasis vaiku – tai vienas didžiausių iššūkių tiek vyrams, tiek moterims. Tačiau derinant privačią ir viešą erdves vyrai tėvai turi gerokai daugiau galimybių pateisinti savo neįsitraukimą į vaiko priežiūrą ir namų ūkio darbus nei moteris motina. Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad daugelis politinių sprendimų, susijusių su tėvyste ir motinyste, priima valdžioje esantys vyrai (Whitehead 2002: 155).

Šiuolaikinis globėjiškas tėvas išsiskiria tuo, kad emociškai padeda motinai, kad ši dar efektyviau ir sėkmingiau galėtų rūpintis vaikais, o svarbiausia – jis tiesiogiai kontaktuoja, žaidžia su vaikais ir teikia jiems emocinę paramą. Pasak Lambo (1986, cit. iš

Shields 2002: 131), „naujojo tėvo“ įvaizdis pradėjo stiprėti 1970-ųjų viduryje. Griswoldo (1993, cit. iš Shields 2002: 131) teigimu, jau 1920 m. tėvo kaip besirūpinančio bičiulio įvaizdis jau buvo gana įprastas JAV. LaRossos (1997, cit. iš Shields 2002: 131) teigimu, „naujojo tėvo“ įvaizdis pradeda formuotis tarpukaryje (Shields 2002: 131). Nuo 1950–1960 m. JAV ir Vakarų Europoje jautrus ir besirūpinantis tėvas tapo įvaizdžiu, vis dažniau rodomu per televiziją (Shields 2002: 133).

Pasak W. Marsiglio (1995), „naujoji tėvystė“ – tai vidurinės klasės vyrų strategija prisitaikyti prie dviejų dirbančių ar abiejų partnerių, darančių karjerą, namų ūkio. Gillis (1995, cit. iš Shields 2002: 131–132) teigia, kad „naujoji tėvystė“ – tai senosios tėvystės atstatymas, akcentuojant tėvą kaip šeimos galvą. Naujosios tėvystės ceremonijos – nuo dalyvavimo gimdyje iki vežimėlio stumdymo – panašiau į seno šeimos maitintojo tėvo vaidmens atstatymą nei iš esmės naujų santykių su vaiku kūrimą. Be to, geras tėvas asociuojamas su geru vyru (Shields 2002: 132).

Pereinant nuo įvaizdžio prie realybės, pasak Ralph LaRossos (1988, cit. iš Shields 2002: 134), „naujojo tėvo“ įvaizdis nebūtinai pasireiškia tėvų elgesyje. Autoriaus nuomone, reikia skirti tėvystės kultūrą ir tėvo elgesį. Tėvystės kultūra kaip ir emocijų kultūra, reiškia bendras normas, vertybes ir įsitikinimus apie tėvystę, o tėvų elgesys atspindi, ką iš tiesų tėvai veikia su savo vaikais. Skirtumai tarp tėvystės kultūros ir tikro tėvų elgesio rodo ne ką kitą, o tik tikėjimą naujojo tėvystės modeliu paplitimu. Iš tiesų, pasak LaRossos, neretai tai, kas vadinama tėvo įsitraukimu į vaikų priežiūrą, iš tiesų tėra imitacija. Kaip pavyzdį LaRossa aprašo fiziškai esantį tėvą, bet iš tiesų neprižiūrintį vaiko (pvz., žiūrintį TV) (Shields 2002: 134). L. Zoja (2008) pritarė LaRossa išvadoms, nes, jo teigimu, „naujojo tėvo“ įvaizdis nėra nuoširdus, nes neatitinka tikrovės. Vis dar labai mažai vyrų iš tiesų imasi pirminės vaiko priežiūros, o kai imasi, neretai ji tėra papildanti motinos priežiūrą (Zoja 2008: 273). L. Zojos (2008) teigimu, tėvų priežiūra nėra kažkuo ypatinga, ji tik kopijuojama iš motinos. Pagrindinis pokytis – tėvai pradeda išmokti būti savo partnerės pagalbininku, tačiau jie nesukuria „naujojo tėvo“ paveikslo (Zoja 2008: 277).

L. Zoja (2008), nagrinėdamas XIX a. pab. – XX a. pr. tėvo ir šeimos iliustracijas, vyraujančias Europoje ir Š. Amerikoje, bei palygindamas jas su „naujojo tėvo“ fotografijomis, pastebi esminį skirtumą. Jei senosiose fotografijose tėvas beveik visada vaizduojamas su šeima, dažniausia jos centre. Tėvo apranga liudija jo profesiją ir statusą visuomenėje.

Šiuolaikinės fotografijos vaizduoja jaunus, gražius ir pusnuogius kūnus, laikančius kūdikį. Anksčiau tėvas buvęs šeimos kelias į visuomenę, dabar jo vaizdinys susiaurinimas iki kūniško, jis tampa objektu, pabrėžiant priminę vaiko priežiūrą (Zoja 2008: 273). Anksčiau tėvas buvo vaizduojamas kaip kolektyvinio pasaulio – savo klasės, profesijos – dalis, dabar jis išstipsta simbiozėje su kūdikiu (Zoja 2008: 278). Tėvo figūra visuomet buvusi prieštaringa: jis turėjo būti ir tėvu, ir kariu vienu metu, t. y. jis turėjo būti ir teisingas, ir baises vienu metu. Visuomenė yra numačiusi, kad vaikai turi išsiugdyti kovines savybes tam, kad apsigintų – tam reikia mokėti naudotis savo agresyvumu. Tėvo prigimtis nebūtinai turi būti agresyvi, tačiau kolektyvinėje pasąmonėje susiformavęs vaizdinys, kad agresyvumas visada buvo siejamas su vyrais, ir iki šiol lieka mažai pakitęs (Zoja 2008: 279).

Lietuvoje atlikti tyrimai su vyrais, išėjusiais vaiko auginimo atostogų¹, rodo „naujosios tėvystės“ apraiškas, tačiau turint galvoje, kad tokių tėvų tyrimo metu 2005 m. I ketvirtį buvo tik 1,36 proc., 2009 m. I ketvirtį jų išaugo iki 6,08 proc. Tikėtina, kad pasaulinė ekonominė krizė, lėmusi didelį nedarbą, vyrus taip pat paskatino išeiti vaiko priežiūros atostogų. Tačiau vis tiek tai pernelyg menki skaičiai, kad būtų galima kalbėti apie reikšmingą tendenciją. Tyrimų metu tėvai pagrindinę priežastį nurodydavo finansinę šeimos padėtį, motinos galimybę daugiau uždirbti vyrui esant namuose. Vis dėlto 2002 m. SIC Rinkos tyrimų reprezentatyvi apklausa „Vyrškų vaidmenų krizė Lietuvoje“ atskleidė, kad šalyje dominuoja tradicinio hegemoninio vyriškumo modelis, kuriam būdingas gebėjimas aprūpinti šeimą materialiai, apginti ir globoti savo moterį bei mokėti atlikti „vyriškus“ buitines darbus. Šalia finansiškai dominuojančio ir sėkmingo vyro statuso išskiriamas ir „naujajam vyrui“ būdinga savybė – rūpestis vaikais (Tereškinas 2004: 30).

Judėjimas už tėvų teises

Patriarchalinės šeimos irimas ardo visą patriarchato sistemą, o tai skatina fundamentalistinius judėjimus, siekiančius atkurti patriarchalinę santvarką (Castells 2006: 196). Ryškiausias to pavyzdys – JAV vyrų teises atstovaujantis krikščioniškas judėjimas „Pažado tesėtojai“ (angl. *Christian Promise Keepers*) bei mitopoetinis vyrų judėjimas (angl. *The Mythopoetic Men's Movement*). Juos vienija

¹ *Vyrai ir vaiko priežiūros atostogos*. (2005). Kokybinio tyrimo, kuriame dalyvavo vaiko priežiūros atostogų išėję tėvai, darbdaviai ir valdžios atstovai Lietuvoje, Islandijoje, Danijoje ir Maltoje bendra ataskaita. Lygių galimybių plėtros centras, Vilnius, Eugrimas.

nusistatymas prieš vyrų, kaip jie vadina – „sumoteriškumą“. Dėl vyrų „sumoteriškumo“ mitopoetinis vyrų judėjimas kaltina feminizaciją, o „Pažado tesėtojų“ judėjimas kaltina dėl to feminizmą, gėjų ir lesbiečių seksualinio išsilaisvinimo judėjimą bei šeimos instituto irimą (Messner 1997: 16–17). „Pažado tesėtojai“ siekia atkurti „tradicinės šeimos“ modelį, pagal kurį „Dievo nustatyta“ tvarka yra šeimos narių darbo pasidalijimas, vyras suprantamas kaip šeimos aprūpintojas, globėjas ir lyderis, o moteris rūpinasi namais ir vaikais. Šis heteroseksualios sutuoktinių poros šeimos modelis kaip idealas buvo plačiai paplitęs tarp vidurinės klasės baltaodžių amerikiečių po Antrojo pasaulinio karo (Messner 1997: 31).

Kanados tėvų teisių judėjimas „Tėvai už teisingumą“ (angl. *Fathers for Justice*), įkurtas 1985 m., taip pat vertinamas kaip judėjimas prieš feminizmą, siekiantis įtvirtinti patriarchalines tėvo teises po šeimos skyrybų. A. R. Kenedy (2006), nagrinėjęs didžiausią Kanados tėvų teisių judėjimą „Tėvai už teisingumą“, pateikė keletą išvalgų. Neretai tokiuose judėjimuose dalyvauja ir moterys (antros vyrų žmonos, vyrų mamos, pritariančios sūnų tėvo teisių reikalavimams, norėdamos matyti anūkus). Nors judėjimo nariai deklaruoja, kad judėjimo prasmė, vaiko teisės į abu tėvus po skyrybų užtikrinimas, tokių judėjimų tyrinėtojai dažniau išvelgia vyrų ketinimus atstatyti savo privilegijas, galią buvusių žmonių ir vaikų atžvilgiu (Kenedy 2006: 78).

Judėjimas už tėvų teises itin aktyvus buvo 1980-aisiais. Tėvų grupių nusiskundimai JAV buvo labai panašūs kaip ir panašių grupių Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje, Švedijoje, Australijoje. Nors tokias grupes veikė vietinė kultūra ir vertybės, tačiau savo veiklos tiksluose, misijose kiekviena jų įtraukdavo apibrėžimą, kas, jų manymu, yra „geras tėvas“ ir būdavo teigiama, kad tuometinė teisinė sistema neleidžia tėvams būti tais „gerais tėvais“, ko kiais jie galėtų būti (Crowley 2009: 727).

Pasak N. Dowd (2000), yra didelis skirtumas būti biologiniu ir socialiniu tėvu. Biologinis tėvas tiesiog prisideda genetiniu indėliu susilaukiant vaikų. Tuo tarpu socialinis tėvas yra tas, kuris įsitraukia į visas veiklas, kuris būtinas siekiant, kad vaikas augtų sveikas ir taptų sėkmingu suaugusiuoju. Šiais laikais JAV tėvų judėjimo atstovų suformuotas kultūrinis supratimas, kad sveikiausia šeimoje, kai tėvas būna įsitraukęs į visus vaiko kasdienės veiklos aspektus. Argumentuojama, kad geriausi interesai vaiko atžvilgiu turėtų sutapti su tėvų interesais. Taip tėvų judėjimai siekia įtraukti valstybę, siekdami stabilizuoti šeimą, netgi kai tėvai išsiskiria ir šeima įgauna naujas formas. Terapinių paslaugų suteikimo skaičiaus augimas pastaraisiais dešimtmečiais

JAV rodo, kad piliečiai tikisi iš valstybės, kad ši teiks paramą šeimai (Crowley 2009: 727).

Grupių už tėvų teises veiklą JAV galima suskirstyti į tris grupes: teisinės informacijos besiskiriantiems teikimas, emocinės paramos teikimas ir atstovavimas tėvams siekiant viešosios politikos reformų (Crowley 2009: 728).

1974 m. Didžiojoje Britanijoje įkurta pirmoji organizacija „Families Need Fathers“ (liet. *Šeimoms reikalingi tėvai*), kurios tikslas buvo teikti pagalbą ir paramą išsiskyrusiems tėvams – ne tik tėčiams, bet ir motinoms (Collier 2009: 87). Kita organizacija „Equal Parenting Alliance“ (liet. *Lygaus pasidalijimo vaikų auklėjimu sąjunga*) taip pat teigė, kad jos organizacijos narystė ir tikslai apima daugiau nei tik tėčių teises (Collier 2009: 81).

Daugiausia prie tėvų teisių grupių JAV prisijungia baltieji, vidurinės klasės vyrai. Daugelis tėvų teisių judėjimų teigia, kad vyrai yra diskriminuojami šeimos įstatyme, ypač kai kalbama apie vaiko augimą, priežiūrą po skyrybų. Tėvų teisių grupės JAV taip pat teigia, kad alimentų mokėjimas už vaikus taip pat nėra teisingas vyrų tėvų atžvilgiu, nebent vyrai praleidžia mažiau laiko su vaiku, o tai esą lemia nesutvarkyta teisinė sistema. Be to, pasak tėvų teisių gynėjų, motinos šiais laikais nesą diskriminuojamos darbo rinkoje, nors tyrimai rodo priešingai (Crowley 2009: 728). Tėvų teisių gynėjai deklaruoja, kad siekia praleisti daugiau laiko su vaikais, kas, jų manymu, turėtų sumažinti finansinės paramos teikimo poreikį. Tuo tarpu priešininkų organizacijos nerimauja dėl bendros buvusių partnerių vaiko globos, jei skyrybų priežastis buvo susijusi su smurtu šeimoje. Tėvų teisių gynėjai tokius tėvus įvardija ne kaip smurtautojus, o nekaltus tėvus „aukas“, kurie bet koku atveju yra mylintys ir rūpestingi tėvai (Crowley 2009: 730).

Vėliau įsikūrusios organizacijos, pvz., 2002 m. įsteigta „Fathers 4 Justice“ (liet. *Tėvai už teisingumą*) kovoja už tėvų teises, surengusi nemažai įvairių protestų. Ši organizacija per trumpą laiką tapo geriausiai žinoma organizacija, kovojanti už tėvų teises Didžiojoje Britanijoje (Collier 2009: 87).

Didžiojoje Britanijos tėvų teisių organizacijos siekia skirtingų politinių tikslų. Dalis jų antifeministinės ir priskiriamos „naujajam vyrui judėjimui“, remiasi esencializmu, kategoriniu mąstymu, tačiau jos neatspindi visų vyrų, įsitraukusių į judėjimą už tėvų teises, pažiūrų. Reikėtų skirti organizacijas, kurių veikla nukreipta į šeimos įstatymų keitimą, ir tuos vyrų judėjimus, kurių tikslai nėra tokie aiškūs ir kurios daugiau remiasi vyrų judėjimo politika (Collier 2009: 82).

Kai kurios tėvų grupės, kovojančios už tėvų tei-

ses, tvirtina, kad šeimos įstatyme pasigendama tėvo figūros, kad jis tarsi eliminuojamas skyrybų atveju. R. S. Colliero (2009) teigimu, toks supratimas klaidingas: iš tiesų istoriškai pasikeitė kultūrinis visuomenės supratimas, koks tėvas yra pageidaujamas šeimoje. Taip pat pasikeitęs supratimas apie vaikus, vaikystę, rizikas ir rūpesčius, susijusius su jais, sąlygojo supratimo pasikeitimą, kokie yra „geri“ tėvai, ypač „saugus“ tėvas (angl. „safe“ father). Taigi susidėjo idealus tėvo paveikslas, kuris įkūnija prieštaringas idėjas apie vyrus ir vyriškumą (Collier 2009: 108).

Kennedy (2000), nagrinėjęs Kanados tėvų judėjimą „Tėvai už teisingumą“ (angl. *Fathers for Justice*), prieina prie išvados, kad vis sunkiau sekasi įvertinti, kiek tokie judėjimai vadovaujami dešiniojos politikos vertybėmis. Autorius, apžvelgdamas literatūrą apie tėvų teisių judėjimus kitose šalyse (JAV ir Vakarų Europoje), teigia, kad šie judėjimai, bendraudami tarpusavyje internetu, atranda labai panašias išsiskyrusių tėvų problemas, nors įstatymai ir skiriasi šalyse. Kennedy teigia, kad išsiskyrusių tėvų judėjimas plečiasi, kuriasi naujos tėvų organizacijos bei savo pozicijas stiprina esamos. Taigi po truputį šis judėjimas virsta į pasaulinį, kas neišvengiamai turės poveikį ne tik pačioms organizacijoms – išplės jų kolektyvinę tapatybę, bet ir paveiks šeimos politiką šalyse, ypač kur tėvų judėjimas jau turi tradicijas – tai Kanada, JAV ir Didžioji Britanija (Kennedy 2006: 94).

Krikščionybė ir tėvo vaidmuo Europoje

Krikščioniui tvirtas gyvenimo pamatas – stabili patriarchalinė šeima. Šeima – priebėga nuo priešiško pasaulio (Castells 2004: 40–41), todėl krikščionys bet kokia kaina siekia jos atstatymo.

Vakarų šalyse vykstant tėvystės nuosmukiui, valstybinės ir religinės valdžios atstovai, virtę kolektyvinėmis metaforomis, taip pat patyrė nuosmukį (Zoja 2008: 219). Vokiečių tyrinėtoja K. Mattuch (1999), interpretuodama Europos vertybių tyrimą, 1990 m. pirmą kartą atliktą Baltijos šalyse, teigia, kad lietuviai, nepaisant sovietinio ateizmo spaudimo, išliko labai religingi, šeimos santykiuose vadovaujami tradicinėmis vertybėmis, yra personaliai orientuoti, gana autoritariški ir kelia bendruomenei didelius lygybės reikalavimus (1997, 1999, cit. iš Norkus 2009: 606). Lietuvių tyrėja Audra Morkaitis patvirtina K. Mattuch teiginius. Lygindama lietuvius su estais tyrėja tvirtina, kad lietuviai yra tradiciškesni ir mažiau internalizavę kapitalistinę kultūrą (2002, cit. iš Norkus 2009: 607).

W. Spohn (2003) Rytų ir Vidurio Europos, Pietų Europos šalis apibūdina taip: prieš komunistinia-

me laikotarpyje stiprų poveikį jų nacionalinės tapybės formavimui turėjo religija, sovietiniu laikotarpiu atsirado perskyra tarp religinių ir pasaulietinių bruožų, o dabar – posovietiniu laikotarpiu – vėlgi sustiprėjo religiniai bruožai (Spohn 2003: 271). Šiais laikais didėjantis dvasingumas ir religingumas turėtų būti suprantamas ne kaip pasaulietiško mažėjimas, o kaip religijos nauja forma sugrįžimas, religijos transformacija į formą, kuri labiau tinkama šiuolaikiniame moderniame pasaulyje, kai išaugęs subjektyvumo ir globalios komunikacijos su *Kitu* poreikis. Nors religijos transformacija pasireiškia pasauliniu mastu, Europoje religija per bažnyčią ir bažnyčios santykį su valstybe įgavo aiškiausią socialinę formą. Nors būtų galima teigti, kad religija Europoje aiškiausiai organizuota ir institucionaliizuota, tačiau dvasingumas čia aiškiausiai apibrėžiamas kaip atskiras nuo „religijos“ (Knoblauch 2008: 149).

Šiandien tėvas yra atsakingas visuomenei ir vertinamas pagal visuomenės kriterijus, ir netgi vaikai, suprasdami tuos kriterijus, bet kada gali teisti tėvą. Ši moralės teisė, pasak L. Zojos (2008), kyla iš ekonomikos dėsnių ir naikina tėvo autoritetą daugiau nei bet koks valstybės įstatymas. Jei priešindustriiniu laikotarpiu tėvas buvo pagrindinis religijos atstovas šeimoje ir lyderis, dabar tėvai valdžią turi išsikovoti konkuruodami tarpusavyje. XIX a. įvykusi filosofinė revoliucija, vadinama „Dievo mirtimi“, panaikino tėvą kaip dvasinį ir metafizinį faktą, jis liko materialiuoju faktu, galinčiu pasiūlyti tik materialią globą, kuri atsispindi duonpelnio vaidmenyje ir „naujojo tėvo“ vaiko kūniškoje priežiūroje (Zoja 2008: 299). Sėkmė tapo vieninteliu kriterijumi, vertinančiu tėvą (Zoja 2008: 301).

Tėvų susivienijimai Lietuvoje

Nors Lietuvoje vyrų tėvų teisių judėjimas nepasireiškia taip, kaip JAV, Kanadoje ar Vakarų Europoje, tačiau pastarųjų metų diskusijos šeimos klausimu skatina naujų šeimos organizacijų, susivienijimų, neformalių grupių internete kūrimąsi. Kai kurios grupės, organizacijos yra labiau formalizuotos, todėl galima pastebėti, kad krikščioniškos organizacijos linkusios aiškiausiai formuluoti savo organizacijų tikslus. Kitos grupės, kuriose būtų galima išžvelgti „naujosios tėvystės“ apraiškas, lieka daugiau neformalios ir mažiau orientuotos į konkretų tikslą. Nevyriausybinių organizacijų dažniausia atstovauja mažas interesų grupes. Mažoms grupėms lengviau organizuotis nei didelėms, o kuo interesai siauresni, tuo jie stipriau atstovaujamai esant demokratinėms sąlygoms (Norkus 2009: 440). Tai iš dalies paaiškina vangų tėvų (vyrų) vienijimąsi į organizacijas Lietuvoje.

Ryškiausiai orientuota į šeimos ir tėvų teisių gynimą – tai krikščioniškomis vertybėmis besivadovaujanti, 2004 m. įkurta Nacionalinė šeimų ir tėvų asociacija. Asociacija savo pavadinimu pretenduojanti atstovauti visos Lietuvos tėvus, pasirinkusi krikščioniškąją kryptį. Šeima apibūdinama kaip vyro ir moters sudaryta bažnytine santuoka, „kuri suriša visam gyvenimui“². Ši organizacija vėliau skatino ir rėmė „Nacionalinės šeimos koncepcijos“ (2008) priėmimą. Gavusi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos finansavimą, be pagrindinio interneto puslapio asociacija sukūrė dar kelis: „Mūsų šeima“³, kuriame pateikiama aktuali socialinė, psichologinė, teisinė ir ekonominė informacija aktuali šeimoms; „Tėvo dienoraštis“⁴, kuriame skelbiama, kad tai „Dienoraštis, kuris padės tėčiams grįžti atgal į šeimą“. Interneto dienoraščio tikslas – įtvirtinti tėvo statusą šeimoje. Nors dienoraštyje tėvai turėtų dalytis patirtimi apie jų vaidmenį šiuolaikinėje visuomenėje, auklėjant šeimoje ir vaikų, tačiau tėvų pasidalijimų savo patirtimi interneto svetainėje rasti nepavyko.

Nacionalinės šeimų ir tėvų asociacijos principuose deklaruojama, kad būtent santuokoje pageidaujama susilaukti vaikų: „nesantuokinių šeimų būklė neturi būti prilyginama sutuoktinių porai“ (Nacionalinės šeimos asociacijos principai). Nors asociacijos principuose nurodoma, kad pripažįstamos lygios sutuoktinių teisės, teigimas, kad „motinos darbas šeimoje turi būti pripažįstamas ir gerbiamas dėl jo vertės šeimai ir visuomenei“ sudaro įspūdį, kad čia situacija turi būti paliekama *status quo*, t. y. nėra reikalo skatinti tėvo darbo namuose. Krikščioniškos vertybės šios asociacijos principuose taip iškeliamos, kad netgi gali diktuoti sąlygas valstybinėms mokykloms: „Tėvai turi teisę nevaržomai nuspręsti, kad jų vaikai neprivalėtų lankyti pamokų, kurios neatitinka jų (t. y. tėvų) moralinių ir religinių įsitikinimų. Piliečiai privalo turėti balsą, nustatant mokyklos darbą, auklėjimo programų formulavimą ir įgyvendinimą“⁵.

Tinklalapis „Tėvų darželis“ apibūdinamas taip: „skirtas mamoms ir tėčiams, šiek tiek pamišusiems dėl savo vaikų.“⁶ Nors teigiama, kad tinklalapis skirtas mamoms ir tėčiams, tačiau konkrečiai tėčiams skirtos informacijos praktiškai nepublikuojama. Pagrindinės tinklalapio temos skirtos būsimoms

² www.mususeima.lt/nsta/ [žiūrėta 2010-07-30].

³ www.mususeima.lt [žiūrėta 2010-07-30].

⁴ http://www.tevodienorastis.lt/node/5 [žiūrėta 2010-07-15].

⁵ http://www.mususeima.lt/nsta/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=53 [žiūrėta 2010-07-30].

⁶ www.tevu-darzelis.lt [žiūrėta 2010-07-15].

mamoms: kūdikio maitinimas, priežiūra, kūdikio fizinė, kalbos raida ir pan. Tinklalapis „Laiminga šeima“⁷ – tai dviejų sutuoktinių, prieš dvejus metus susilaukusių kūdikio, praktiniai seminarai kūdikio besilaukiančioms poroms. „Laiminga šeima“ yra nekomercinis projektas, kurio tikslas – skatinti sąmoningą tėvystę ir jaunų šeimų tarpusavio bendravimą.

Socialiniame tinklalapyje „Facebook“ susikūrusi grupė pavadinimu „Mes esam ir būsim geriausi pasaulyje tėčiai“⁸. Nors grupės šūkis skambus „Tapti tėvu lengva – žymiai sunkiau juo išlikti!“, grupė nėra labai populiarė, prie jos prisiregistravę tik 32 nariai. Panašu, kad šis tinklalapis skirtas „naujojo tėvo“ įvaizdžiui populiarinti. Jame turinio nėra daug, daugiausia įdėtos tėvų su mažais vaikais nuotraukos ir iliustracijos.

Tame pačiame „Facebook“ tinklalapyje susikūrusi grupė „Tėvų forumas“ skelbiasi kovojanti už tėvų teises parenkant vaikams mokymą.⁹ Nors ši grupė tikslingai orientuota ir susilaukusi daugiau narių (448), tačiau daugiau narių sudaro mamos. Latvijoje taip pat aktyvios organizacijos, skatinančios tėvų–mokyklos bendradarbiavimą. Viena tokių – Latvijos tėvų asociacija¹⁰, įkurta 2004 m. Jos tikslas – stiprinti ryšius tarp šeimos ir mokyklos.

2004 m. Vilniuje įkurtas išsiskyrusių sielovados centras „Bendrakeiviai“¹¹, kuris skirtas skyrybas išgyvenusiems asmenims, siekiant jiems padėti įveikti skyrybų krizę. Centre organizuojamos ir išsiskyrusių vyrų grupės. Tinklalapyje apie centrą įdėta vyro, lankiusio skyrybas išgyvenančių vyrų grupę, nuomonė, kuri dar kartą patvirtina Lietuvoje dominuojantį sėkmingo vyro stereotipą: „*Maniau, kad tik silpni ir nevisavertiškumo kompleksą turintys vyrai galėtų guostis vienas kitam. Po užsiėmimų vyro požiūris pasikeitė: „...nuo pirmojo susitikimo visas mano priešiškus išnyko. Pamačiau normalius, darbingerius vyrus, kurie dalijosi savo išgyvenimais, nebijodami, kad bus nesuprasti ar pasirodys silpni, nesibaimindami, kad iš jų bus pasišaipyta.“* Lietuvoje įkurta ir daugiau vyrų krizių centrų, kuriuose teikiama psichologinė pagalba, tačiau jie daugiausia nukreipti į individualių problemų sprendimą ir nėra vyrų tėvų susivienijimas, atstovaujantis jų teises vaiko globai ar dalijantis vaiko auginimo džiaugsmiais bei rūpesčiais, nors tai vis labiau populiarėja tarp jaunosios kartos mo-

⁷ <http://www.laimingaseima.eu/> [žiūrėta 2010-07-15].

⁸ <http://www.facebook.com/#!/pages/Mes-esam-ir-busim-geriausi-pasaulyje-TECIAI/122178911152368?ref=ts> [žiūrėta 2010-07-15].

⁹ <http://www.facebook.com/pages/Lietuvos-tevu-forumas/1126278765523?ref=ts> [žiūrėta 2010-08-01].

¹⁰ www.lva-vedi.lv [žiūrėta 2010-09-19].

¹¹ www.bendrakeiviai.lt [žiūrėta 2010-07-15].

tinų, pvz., ypač didelio populiarumo yra susilaukęs tinklalapis „supermama.lt“¹². Panaši situacija pastebima ir Latvijoje. Psichoterapeutas Ansis Jurgis Stabingis¹³, įkūręs paramos grupę smurtaujantiems vyrams, interviu metu svarsto, kad santykinai didelis moterų organizacijų tinklas, palyginus su vyrų nesibūrimu į nevyriausybines organizacijas, Latvijoje lemiamas, viena vertus, vyrų ir moterų vertybių sistemų skirtumu – moterys labiau linkusios bendradarbiauti, nekonkuruoti, tai būdinga vyrams. Kita vertus, institucinis lyčių lygybės skatinimas siekiant užtikrinti moterų teises taip pat prisideda prie moterų organizacijų kūrimosi.

Trumpai apžvelgus Lietuvoje įsikūrusias nevyriausybines organizacijas ir interneto svetaines jaunoms šeimoms, galima jas suskirstyti į kelias grupes. Vienos jų, tokios kaip „Tėvų darželis“ ir „Laiminga šeima“, yra šviečiamosios, kuriose suteikiama informacija apie kūdikio vystymąsi, poreikius, siekiama palengvinti vaikų priežiūrą jauniems tėvams. Kitos, tokios kaip „Tėvų forumas“, „Latvijos tėvų asociacija“, „Nacionalinė šeimų ir tėvų asociacija“, siekia politinių tikslų. Pirmų dviejų organizacijos tikslas – gerinti švietimo sistemą, o trečiosios – paveikti šalies įstatymus, kurie reglamentuoja šeimos politiką. Nors pastebimas ir vyrų organizacijų kūrimasis, nukreiptas į „naujojo tėvo“ įvaizdžio populiarinimą, tačiau tokie tinklalapiai „Mes esam ir būsim geriausi pasaulyje tėčiai“, „Tėvo dienoraštis“ nėra populiarūs, jie nėra dažnai lankomi, neturi daug narių, juose akivaizdžiai trūksta tėvų pasidalijimų sava patirtimi. Psichologinės pagalbos centrai vyrams tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje taip pat nėra dažnai lankomi vyrų, nors jų kūrimąsi skatina Europos Sąjunga ir šalių vyriausybės. Pasak įkūrėjų, jie dar nėra įgavę pasitikėjimo tarp šalies vyrų.

Išvados

XX a. pirmoje pusėje JAV ir Vakarų Europoje įsigalėjus industrinėms visuomenėms tėvo autoritetas pradėjo silpnėti. Prie visiško jo nuosmukio prisidėjo ir diktatoriškų režimų po Antrojo pasaulinio karo žlugimas.

Feminizmo judėjimo paskatinta moterų darbo ir sąmoningumo transformacija XX a. pabaigoje sukėlė patriarchalinės šeimos krizę. XX a. pabaigoje iškylo „naujojo tėvo“ modelis, JAV formuojasi tėvų judėjimas. „Naujojo tėvo“ vaidmuo – tai alternatyva buvusiam patriarchui šeimoje. Tačiau „naujojo tėvo“ vaidmuo šiuolaikinių vyrų vertinamas prieštarai ir nėra lengvai priimamas. Tėvų judėjimo

¹² www.supermama.lt [žiūrėta 2010-07-15].

¹³ Par vīriešiem: 2, 11 Jan. 2005. <http://www.psih.lv/parvīriesiem-2/> [žiūrėta 2010-09-19].

įvairovė atskleidžia vyriškosios tapatybės ir „naujojo tėvo“ vaidmens suderinamumo konfliktus. Aštoriausiai į patriarchalinės šeimos žlugimą sureagavo religinės tėvų organizacijos (JAV ir Europoje), skelbiančios siekį atstatyti tėvo autoritetą stiprinant šeimos institutą. Vis dėlto vykstant nevaldomam šeimų irimo procesui pradėjo kurtis organizacijos, kovojančios už tėvų teises auginti vaikus po skyrybų. Siekiančios paveikti šalies, kurioje veikia, įstatymus ir šeimos kodeksą, kai kurios organizacijos teigia, kad esant vienodoms darbo sąlygoms abiem lytims, tėvų atsakomybė aprūpinti vaikus materialiai po skyrybų esanti diskriminuojanti. Nors Lietuvoje, kaip ir Vakarų Europoje bei JAV, pastebimos panašios šeimų irimo tendencijos, tėvai praktiškai nesiburia į organizacijas, kad paveiktų viešąją politiką savo naudai. Kol kas matyti tik religinių organizacijų (Katalikų bažnyčios) reakcinga šeimos instituto stiprinimo kampanija. Panašu, kad šiandieninė valdžia taip pat tiki šia idėja, skirianti šių organizacijų veiklai finansinę paramą bei svarstanti krikščioniškas vertybes propaguojančios nacionalinės šeimos koncepcijos įgyvendinimą. Sekant Vakarų šalių patirtimi, tikėtina, kad naujų šeimos formų kūrimasis yra neišvengiamas procesas. Kyla klausimų: ar kuriantis naujiems šeiminiams santykiams tėvai nėra pakankamai išitraukę į vaikų auginimą, kad šeimai iširus, siektų vaikų globos? Ar tiesiog tėvų socialinė grupė yra per didelė, todėl jai sunku vienyti į socialinį judėjimą? Galbūt pilietiniai judėjimai dar nėra Lietuvoje pakankamai paplitę, kad taptų tradicija? Tiesa, nemažai tinklalapių jaunoms mamoms ir intensyvus jų dalyvavimas pokalbių svetainėse rodo aktyvų jaunų mamų atstovavimą visuomenėje. Tikėtina, kad visos minėtos priežastys yra realios. Kaip toliau rutuliosis tėvo vaidmens statusas Lietuvos visuomenėje, parodys tolesni valdžios ir piliečių sprendimai.

Literatūra

1. Badinter, E. (2003). *XY. Apie vyriškąją tapatybę* (p. 120–121). Vilnius: Vaga.
2. Branen, J., Nilsen A. (2006). From Fatherhood to Fathering: Transmission and Change among British Fathers in Four – generation Families. *Sociology*, 40 (335), 335.
3. Castells, M. (2006). *Tapatumo galia*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
4. Chodorow, N. (1984). *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. University of California Press, 104–108.
5. Cibienė A., Kutinskaitė, Š. (2009). Populiarėja tėvystės atostogos. *Diena.lt*, 2009-06-05. Prieiga per internetą: <<http://www.diena.lt/dienrastis/tema/populiareja-tevystes-atostogos-221551>> [žiūrėta 2010-07-30].

6. Collier, R. S. (2009). The Father's rights movement, Law reform, and the new politics of Fatherhood: some reflections on the UK Experience. *Journal of Law and Public Policy*, 20, 81–108.
7. Crowley, J. E. (2009). Father's Rights Groups, Domestic Violence and Political Countermobilization. *Social forces*, (88) 121, 723–756.
8. Daly, K. J. (1995). *Reshaping Fatherhood. Finding the models*. Iš: *Fatherhood. Contemporary Theory, Research, and Social Policy* (p. 23–26). Sage Publications.
9. *Demografijos metraštis*. (2008). Lietuvos Respublikos statistikos departamentas. Prieiga per internetą: <www.stat.gov.lt> [žiūrėta 2010-07-22].
10. Habib, C., Lancaster, S. (2006). The Transition to Fatherhood: Identity and Bonding in Early Pregnancy. *Fathering*, 4 (3), 236–237.
11. Kenedy, A. R. (2006). Researching the Intersection between Collective Identity and Conceptions of Post-separation and Divorced Fatherhood: A Case Study Fathers For Justice, Fathers For Just Us, or Fathers are Us? *Qualitative Sociology Review*, II (2), 78–94.
12. Knoblauch, H. (2008). Spirituality and Popular Religion in Europe. *Social Compass*, 55 (2), 149. Prieiga per internetą: <<http://scp.sagepub.com/content/55/2/140>> [žiūrėta 2010-07-22].
13. Kranauskas, L. (2008). Posovietinis vyriškumas: išbrauktas ar nepastebėtas dienotvarkės klausimas? *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2 (22), 113.
14. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. (2000). 3.72 straipsnis „Buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymas“, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864. Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=107687> [žiūrėta 2010-07-30].
15. Marsiglio, W. (1995). Fathers' Diverse Life Course Patterns and Roles: Theory and Social Interventions. Iš: *Fatherhood. Contemporary Theory, Research, and Social Policy* (p. 85).
16. Marsiglio, W., Cohan, M. (2000). Contextualizing Father Involvement and Paternal Influence: Sociological and Qualitative Theme. *Marriage & Family Review*, 29 (2/3), 77.
17. Messner, A. M. (1997). *Politics of Masculinities. Men Movements* (p. 16–17, 31).
18. Norkus, Z. (2008). *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
19. Pruskus, V. (2001). *Socialinė katalikybė tarpukario Lietuvoje. Jaunosios kartos lietuvių intelektualų katalikų išvalgos* (p. 292–295). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
20. Rane, T. R., McBride, B. A. (2000). Identity Theory as a Guide to understanding Fathers Involvement with Their Children. *Juornal of Kamily*, 21, 347.
21. Renshaw, D. C. (2005). Fathering Today. *The Family Journal*, 13, 7. Prieiga per internetą: <<http://tfj.sagepub.com/cgi/content/abstract/13/1/7>> [žiūrėta 2010-06-12].

22. Shields, S. A. (2002). *Speaking from the Heart: Gender and the Social Meaning of Emotion* (p. 131–135). UK: Cambridge University Press.
23. *Skaičiai ir faktai 2005–2009*. Valstybinio Socialinio draudimo fondo valdyba. Prieiga per internetą: <www.sodra.lt> [žiūrėta 2010-07-22].
24. Spohn, W. (2003). Multiple Modernity, Nationalism and Religion: A Global Perspective. *Current Sociology*, 51 (3/4), 271. Prieiga per internetą: <www.sagepublications.com> [žiūrėta 2010-07-22].
25. Tereškinas, A. (2004). Tarp norminio ir subordinuoto vyriškumo formų: vyrai, jų seksualumas ir maskulizmo politika šiuolaikinėje Lietuvoje. *Sociologija: mintis ir veiksmas*. Lyčių politika Lietuvoje ir Europos sąjungoje, 3 (teminis numeris). VDU Sociologijos katedra, Socialinių tyrimų centras. Klaipėda.
26. *Vyrai ir vaiko priežiūros atostogos*. (2005). Kokybinio tyrimo, kuriame dalyvavo vaiko priežiūros atostogų išėję tėvai, darbdaviai ir valdžios atstovai Lietuvoje, Islandijoje, Danijoje ir Maltoje bendra ataskaita. Lygių galimybių plėtros centras. Vilnius: Eugrimas.
27. Zoja, L. (2008). *Tėvas. Istorinė, psichologinė ir kultūrinė perspektyva*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
28. Waren, T. (2007). Conceptualizing breadwinning work. *Work, employment and society*, 21 (2), 322.
29. Whitehead, S. M. (2002). *Men and Masculinities* (p. 152–154). USA: Polity Press.

FATHER IDENTITY CHANGES AND FATHER MOVEMENTS

Lina Radžiūnienė

Summary

The aim of this article is to analyze the modes of expression of the contemporary father identity by discussing historical changes in the father identity and father movements in the U.S. and Western Europe, and by presenting the situation in Lithuania.

In the beginning of the twentieth century the authority of the father began to falter because of the entrenchment of industrialized societies in the United States and Western Europe. The frustration of dictatorial regimes after World War II led to the complete downturn of the authority of the father.

The crisis within the patriarchal family was caused by women's labour and a transformation of consciousness influenced by the feminist movement towards the end of the twentieth century. The simultaneous origin of the sexual liberation (gay and lesbian) movements discredited the standard of heterosexuality. At the end of the twentieth century the model of a "new father" arose and the father movement was being formed in the U.S. The "new father" role is an alternative to the previous patriarch in the family. Researchers consider this "new father" model to be a successful mode of readjustment to the prevalent household of two working partners in modern society. However, the "new father" role is controversial and it is not easily accepted by men. The compatibility contradiction between male identity and the role of the "new father" is revealed through the diversity of father movements. The most severe reaction to the faltering of the patriarchal family came from religious father organizations (U.S. and European), which declared the goal of rehabilitating the authority of the father by enhancing the institution of the family. Nonetheless, during the out of control process of family breakups new organizations were founded, fighting for the father's right to raise children after a divorce. Some organizations, in order to influence the law and family code of the country in which they exist, state that under the same working conditions for both genders, the father's responsibility to provide children with material support after a divorce is discriminatory. Although similar trends in family breakups as in Western Europe and the U.S. are observed in Lithuania, fathers do not join organizations to influence public policy to their favour. Thus far, only religious organizations (the Catholic Church) have reacted by declaring the enhancement of the family institution. It is likely that the current government believes in this idea, as it has extended financial support to the mentioned organizations, as well as contemplated the concept of Christian values advocating a national family. Following suit from Western countries, it is likely that the process of new family formation is unavoidable. Is the involvement of fathers in the child raising process not sufficient during the formation of new family relations to allow them to seek custody of children after divorce, regardless of whether the fathers' social group is too big to easily form its own social movement? Are civil movements not common enough in Lithuania to become tradition? In fact, the great number of internet sites for young mothers and their active participation in forums shows the active representation of the young mother in society. Most probably, all of the reasons mentioned above are substantive. Only the future decisions of the government and citizens will show how the father role will develop in Lithuania.

Keywords: fatherhood, father identity, fathers movement.